

Prof. dr hab. Jerzy Maroń
Instytut Historyczny
Uniwersytetu Wrocławskiego

Wrocław 30 III 2017

Recenzja rozprawy doktorskiej

Łukasza Cholewińskiego

Dywizja Wielkopolska w latach 1775-1794, ss. 399.

Na mocy uchwały Rady Naukowej Wydziału Filologiczno-Historycznego Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie z 8 lutego 2019 r., przedstawiam recenzję pracy doktorskiej Łukasza Cholewińskiego, *Dywizja Wielkopolska w latach 1775-1794* przygotowanej pod kierunkiem dr hab. prof. Macieja Trąbskiego.

Uwagi ogólne

Praca nawiązuje do nurtu badań mających długoletnią tradycję w polskiej historiografii, ostatnio zaś dzięki aktywności tak znakomitych badaczy, jak Tomasz Ciesielski, Tomasz Strzeżek tudzież Maciej Trąbski przeżywającego swoisty renesans.

Cel pracy.

Doktorant postawił sobie za zadanie opracowanie kilku kluczowych zagadnień, określonych przezeń mianem pytań badawczych (s.11-13) są to:

- 1/formowanie, organizacja i zmiany etatowe dywizji;
- 2/ dyslokacja i jej zmiany;
- 3/ służba, codzienna i życie codzienne żołnierzy dywizji; a w tym relacji wewnątrz jednostek;
- 4/ powiązania kadry dowódczej z lokalnymi i ogólnopolskimi elitami;
- 5/ umundurowanie, wyposażenie i uzbrojenie żołnierzy. System utrzymania – finansowanie;

Dziekanat Wydziału Filologiczno-Historycznego
Wpłynęło dnia 04. 04. 2019

6/ postawa kadry wobec aukcji wojska, rządów Targowicy i wreszcie insurekcji kościuszkowskiej.

Tym założeniom pracy została podporządkowana jej konstrukcja.

Konstrukcja

Dysertacja składa się ze Wstępu (s. 4-18), rozdziału wprowadzającego (Wojsko koronne w latach 1717-1763, s. 19-84) i czterech rozdziałów merytorycznych:

1/ Dywizja wielkopolska w latach 1775-1788 – organizacja i finanse podrozdziały: Wojsko koronne w Wielkopolsce wobec konfederacji barskiej i I rozbioru Rzeczypospolitej; Organizacja Dywizji Wielkopolskiej w latach 1775-1788; Dyslokacja oddziałów Dywizji Wielkopolskiej; Finanse Dywizji Wielkopolskiej.

2/ Funkcjonowanie Dywizji Wielkopolskiej w latach 1775-1788, podrozdziały Służba graniczna Dywizji Wielkopolskiej; Życie codzienne żołnierzy z Dywizji Wielkopolskiej; Działalność reformatorska oficerów z Dywizji Wielkopolskiej

3/ Dywizja Wielkopolska w okresie Sejmu Czteroletniego i wojny z Rosją w 1792 r., podrozdziały: Organizacja Dywizji Wielkopolskiej w latach 1788-1792; Codzienne funkcjonowanie Dywizji Wielkopolskiej w latach Sejmu Wielkiego; Dywizja Wielkopolska wobec zagrożeń zewnętrznych w latach 1790-1792.

4/ Dywizja Wielkopolska w okresie rządów Targowiczian (1792-1794). Podrozdziały: Dywizja Wielkopolska wobec II rozbioru Rzeczypospolitej; Organizacja Dywizji Wielkopolskiej w latach 1793-1794; Dywizja Wielkopolska wobec wybuchu Powstania Kościuszkowskiego.

Podstawę rozprawy stanowi imponująca baza źródłowa (wszystkie polskie archiwa i biblioteki oraz zbiory zachowane na Ukrainie). Doktorant przeprowadził kwerendę w całej polskiej literaturze, zarówno tej dotyczącej bezpośrednio dywizji wielkopolskiej jak i tej, która związana jest tylko pośrednio z tematem.

Praca formalnie przynależy do historii wojska (podrozdziały dotyczące organizacji, etatów, umundurowania, uzbrojenia i wyposażenia, dyslokacji), faktycznie jednak obejmuje daleko szerszą problematykę – tu widać wpływ wspaniałej monografii Tomasza Ciesielskiego i prac Macieja Trąbskiego.

Monografię zamyka Zakończenie (s. 350-353), interesujący Aneks i bibliografia.

Konstrukcja merytorycznej, zasadniczej części, jest logiczna i przemyślana. W pełni odpowiada przyjętym założeniom.

Walory pracy

Mgr Cholewiński precyzyjnie zrekonstruował organizację, etaty (w tym istotne uzupełnienia dotyczące kadry oficerskiej dywizji)¹, wyposażenie oraz tryb finansowania dywizji. Dodatkowym plusem stało się nakreślenie życia codziennego (bytowania codziennego) dywizji, dyscypliny oraz relacji z lokalną społecznością. Oczywiście, że z racji materiału źródłowego (braku raportów o tzw. wypadkach nadzwyczajnych) trudno było się pokusić o uogólnienia. Potwierdza to wyrażoną kilka lat temu obserwację prof. Tadeusza Srogosza dotyczącą tych właśnie zagadnień (choć w poprzedniej epoce).

Bardzo ciekawy jest również wątek służby granicznej oraz „policyjnej” dywizji. Konkludując: praca mgr. Cholewińskiego stanowi ważny wkład do stanu wiedzy o wojskowości polskiej doby stanisławowskiej.

Mankamenty pracy.

Obowiązkiem recenzenta jest wskazanie na potknięcia i myłki autora. W przypadku druku sugerowałbym rezygnację pierwszego, wprowadzającego rozdziału. Jest on w 90% oparty na literaturze przedmiotu bardzo solidnie wykorzystanej. W przypadku maszynopisu dysertacji doktorskiej jest to oczywiście dopuszczalne, w przypadku opublikowanej monografii niekoniecznie. W to miejsce rozbudowałbym omówienie literatury przedmiotu. Mam na myśli zarówno dzieła klasyków (Konstantego Górskiego, Tadeusza Korzona, Adama Wolańskiego, Władysława Konopczyńskiego, Wacława Tokarza), jak i powojennych badaczy (Mariana Lecha, Leonarda Ratajczyka, Piotra Bauera, Tomasza Ciesielskiego tudzież Macieja Trąbskiego itd.). Istotą rzeczy jest bowiem uzmysłowienie współczesnym czytelnikom, a jest ich niemało, wartości dorobku historiografii. Historiografia bowiem to nie np. genetyka. Ustalenia poprzedników podlegają weryfikacji, ale nie wszystkie dzieła tracą na wartości (stają się „nieaktualne”) – upływ czasu różnie wpływa na ich znaczenie nawet po stu latach.

Jako postulat, nie sugestię, wnosiłbym o skrócenie tytułów rozdziałów i podrozdziałów, zgodnie z clausewitzowską zasadą prostoty. Poniżej przedstawiam jedno z możliwych rozwiązań:

¹ Autor nie tylko wykorzystał publikacje w PSB i *Spisach oficerów...*, ale w istotny sposób uzupełnił je o materiał źródłowy tak pod względem szczegółów przebiegu służby jak charakterystyki wartości dowódczych.

1/ Dywizja wielkopolska w latach 1775-1788 – organizacja i finanse podrozdziały: Wojsko koronne w Wielkopolsce wobec konfederacji barskiej i I rozbioru Rzeczypospolitej; Organizacja dywizji w latach 1775-1788; Dyslokacja oddziałów; Dywizji Wielkopolskiej.

2/ Funkcjonowanie w latach 1775-1788, podrozdziały Służba graniczna; Życie codzienne żołnierzy; Działalność reformatorska oficerów z

3/ W okresie sejmu czteroletniego i wojny z Rosją w 1792 r. , podrozdziały: Organizacja w latach 1788-1792; Codzienne funkcjonowanie w latach sejmu wielkiego; Wobec zagrożeń zewnętrznych w latach 1790-1792.

4/ Za rządów targowiczian i insurekcji (1792-1794). Podrozdziały: Wobec II rozbioru Rzeczypospolitej; Organizacja w latach 1793-1794; Wobec wybuchu powstania kościuszkowskiego.

Sądzę, że wielokrotne powielanie określenia „Dywizja Wielkopolska”, jest po prostu zbędne.

Na koniec drobne już uwagi. Wielka szkoda, że Autor nie wyjaśnił, czy nazwa „Dywizja Wielkopolska” to nazwa własna wprowadzona odpowiednim aktem normatywnym, czy też określenie potoczne? W tym drugim przypadku winno się pisać z małej litery czyli „dywizja wielkopolska”.

Jest także kwestią oczywistą, że konfederacja barska, powstanie/insurekcja kościuszkowska, sejm czteroletni/wielki, także targowiczanie to nie nazwy własne, lecz określenia ukute przez publicystów i, co gorsza utrwalone przez polityków².

W tej grupie językowych myłek mieści się również określenie „ilość żołnierzy” Autor posługuje się nim zarówno w przypisach, jak i w tekście oraz w rubrykach tabel. Żołnierze, konie, karabiny etc., są policzalni, czyli nie „ilość”, lecz „liczba”. Starajmy się nie ulegać niechlujstwu dziennikarskiego słowotoku. Ponieważ Autor dysponuje wersją elektroniczną swojej rozprawy ta korekta nie będzie stanowić większego problemu. Po co narażać się na złośliwe komentarze internautów.

Zdecydowanie opowiadałbym się za nadaniem numerów i tytułów licznym tabelom. Tu autor ma dwie możliwości: 1/ numeracja ciągła, 2/ numeracja odrębna dla każdego rozdziału, np. tab. II.1; III.2 itp.

Z kolei z punktu widzenia prawa autorskiego jest konieczne przygotowanie spisu ilustracji pomieszczonych w aneksie wraz z podaniem ich źródła. To nie jest li

² NB nigdy nie było „Konstytucji 3. Maja”, lecz jedynie „Ustawa Rządowa....”.

tylko pewna forma *elegancji* badawczej, tego wymaga prawo autorskie. Proces może i by nie groził, ale wstyd jak najbardziej.

Konkluzja

Lektura pracy dowodzi, że Doktorant zrealizował swój zamiar. W efekcie otrzymaliśmy dobre studium, które po publikacji z pewnością znajdzie szeroki krąg czytelników.

Praca mgr. Łukasza Cholewińskiego w pełni odpowiada wymaganiom stawianym pracom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

/Jerzy Maroń/

